

NEGATIVNÍ JEVY VE VĚZNICÍCH

Tereza Raszková

Adaptace na prostředí věznice ovlivňuje hodnoty, normy i standardy chování a to se nakonec stává překážkou integrace pachatele zpět do společnosti. „Vlivem dlouhodobého pobytu ve věznici může dojít k určité, obvykle jen dočasné změně některých osobnostních vlastností. Bylo zjištěno, že dochází k zvýšení hostility, nejen ve vztahu k ostatním, ale i ve vztahu k sobě, a k nárůstu míry introverze. Obvyklý nedostatek hlubších citových vazeb mezi spoluvězni posiluje tendenci uzavírat se do sebe. Riziko suicidálního chování je zvýšené především v období po uvěznění. Uváděná míra sebevraždy je až čtyřnásobně vyšší než v běžné populaci.“ (Vágnerová, 2008, s. 819-820) Z uvedeného vyplývá, že je velmi důležité, aby se s odsouzenými individuálně pracovalo a zaměstnanci Vězeňské služby České republiky se svojí odbornou činností snažili mírnit negativní důsledky uvěznění.

V prostředí věznic se můžeme u odsouzených setkat s tzv. **negativními jevy (rizikových chováním)**, které jsou vyústěním adaptace na vězeňské podmínky. Pod pojmem negativní jevy rozumíme činnosti, které jakýmkoliv způsobem znesnadňují či znemožňují penitenciární působení a naplňování účelu výkonu trestu. V souvislosti s touto problematikou může dle Černíkové každý vězeň představovat řadu rizik. Mezi ně patří **riziko ve vztahu ke společnosti (recidiva trestné činnosti)**, **riziko spojené s pobytem ve vězení (nebezpečnost vězně)** a **rizika vyplývající z programů zacházení**. (Černíková, 2008, s. 114-115) Často v rámci negativních jevů mluvíme o **agresi, volném odmítání stravy, náhradním sexuálním uspokojování, užívání drog, držení nepovolených předmětů (OPL, telefony, peníze) a vzpourách**. Řadíme sem i **prizonizaci a druhý život odsouzených**. Většinu uvedených negativních jevů označujeme v praxi jako tzv. **mimořádné**

událostí (útěk ze střežených věznic, odchod z nestřežených věznic, zneužití volného pohybu na nestřeženém pracovišti a při opuštění věznice, nevrácení se z přerušení výkonu trestu, úmrtí vězňů, sebevraždy, hladovky, hromadné nepokoje a napadení příslušníka či občanského zaměstnance), které podléhají tzv. hlásné službě. V níže uvedeném textu si přiblížíme některé z uvedených negativních jevů.

Sebepoškozování

Prvním závažným jevem je **sebepoškozování**. Sebepoškozování „mívá celou řadu příčin: může sloužit jako prostředek k uvolňování tenze, upoutání pozornosti, jako patologický náhradní zdroj chybějící stimulace, někdy bývá signálem poruchy osobnosti, ale může být i radikálním pokusem, jak dosáhnout požadovaných úlev.“ (Vágnerová, 2008, s. 820) Můžeme se setkat s řadou auto-agresivních projevů: pořezání na rozličných místech těla (především na ruku, krku, břichu), polykání cizích těles (často za účelem pobytu v nemocničním zařízení; polykají se lžice, sklo, hřebíky, tzv. kotvičky,...), předávkování léky či drogami, vypití jedovatých tekutin (fridex, monočlánky, barvy), úmyslné způsobování hnisavých zánětů (píchání různých látek pod kůži – mýdlo, tuha), strangulace, popálení a opaření.

Zvláštním případem sebepoškozování jsou **hladovky**. „Ve vězeňském prostředí bývají ve většině případů nátlakem (i když ze strany vězně může být odmítání potravy, někdy dokonce i vody subjektivně pojmáno jako poslední prostředek k dosažení spravedlnosti, k vyřešení zoufalé osobní situace...).“ (Hála, 2006, s. 111-112) Pokud vězeň oznámí jakémukoliv zaměstnanci hladovku, jsou konána potřebná opatření na ochranu jeho zdraví (lékařská prohlídka, pohovor s psychologem) a zároveň se informuje vedení věznice a státní zástupce pověřený dozorem nad výkonem trestu. Vězeň je pak v pravidelných intervalech kontrolován a je sledován jeho psychický a fyzický stav. Ročně je dle údajů VS ČR

hlášeno kolem šestnácti odsouzených, kteří vyhlásí volní odmítání stravy. Ojedinelé jsou případy hromadně vyhlášených hladovek.

Návykové látky

Další oblastí je problematika užívání návykových látek ve věznicích, která není prakticky zmapována. „První drogový screening osob ve věznicích byl prováděn ve Vazební věznici Praha Pankrác, Vazební věznici Praha Ruzyně a Věznici Plzeň, a to v období od prosince 1996 do prosince 1997. Celkem bylo vyšetřeno více než 4 000 osob a zjištěno 1 163 pozitivních nálezů, z toho u 964 osob bez drogové anamnézy.“ (Marešová, 2003, s. 60) Tato čísla byla alarmující, ale je nutné podotknout, že tehdejší testy na přítomnost drog byly dost nepřesné a někdy vykazovaly falešnou pozitivitu.

Marešová (2003, s. 64) uvádí, že v rámci další studie bylo v roce 2002 celkem vyšetřeno 5 495 vězňů. U 1 135 osob bylo zjištěno 1 181 pozitivních nálezů (u 21 % z nich byla diagnostikována droga v moči). V 35,5 % se jednalo o amfetaminy, 26 % benzodiazepin, 25,1 % konopné drogy, 10 % opiáty, 3,1 % barbituráty a 0,3 % kokain.

„Pouze s velkou rezervou je nutno přijímat hypotézu, že se ve výkonu trestu vyskytuje téměř 30 % vězňů, kteří s určitou pravděpodobností (minimálně dvakrát měsíčně) nějakou nelegální drogu (nejčastěji stimulancia, dále benzodiazepiny, kanabinoidy a opioidy) užívají.“ (Černíková, 2008, s. 138)

Řada odsouzených ve vězení drogy užívá z důvodu zvýšeného napětí se snahou o únik ze situace (obranný mechanismus). Samozřejmě jsou tu i osoby, které jsou pravidelnými uživateli návykových látek.

Problematickou oblastí je i zneužívání léků. Léky (tzv. „klepky“) jsou ve věznicích dobře dostupné, a to především tam, kde se umísťují odsouzení trvale pracovní nezařaditelní. Jedná se především o diazepam, benzodiazepam, morfin, buprenofrin, tramal, tramadol, neurol (lék na snižování úzkosti) apod.

„Věznice uvádějí asi 38,5 % vězňů, kteří jsou evidováni jako abuzéři nebo závislí. Trend je ve sledovaných letech stoupající (v roce 1998 uváděly věznice 22,5 %). Kvalifikovaný odhad skutečného stavu (specialisté věznic) se pohybuje kolem 46 %.“ (Hála, 2006, s. 91)

Ve věznicích jsou dostupné prakticky všechny možné druhy drog. Cest, jak omamné a psychotropní látky do věznic dostat, je mnoho. Často drogy do věznic putují od rodinných příslušníků či přátel. Ojedinelé není ani přehazování balíčků přes ploty věznic či drogy přinášejí zaměstnanci soukromých subjektů působících ve věznicích. V neposlední řadě selhávají bohužel i zaměstnanci Vězeňské služby či si odsouzený nepovolené látky přinese z institutu opuštění věznice, přerušení výkonu trestu či při návratu z vnějšího pracoviště. Na závěr je ale nutné připomenout, že Vězeňská služba si klade za cíl předcházet zneužívání omamných a psychotropních látek ve věznicích a snaží se využívat všech možných postupů k zabránění šíření a distribuci drog (rentgeny, detekční rámy, kontrola zavazadel a aut, odběry a testování odsouzených na návykové látky, důkladné osobní prohlídky, prohlídky ubytoven, používání protidrogových psů).

Někteří vězni si vyrábějí náhražky drog. Jedná se nejčastěji o tzv. „magorák“ (silný vývar z čaje kombinovaný s tabákem) a „kvásek“ (alkoholické nápoje vznikající kvašením ovoce, chleba, rýže apod.).

Náhradní sexuální uspokojení

Posledním negativním jevem, kterým se budeme zabývat, je **náhradní sexuální uspokojování v nucené formě** (především latentní forma homosexuality). Pro ilustraci nám může sloužit průzkum provedený v devadesátých letech v sedmi věznicích amerického středozápadu, který prokázal, že „21 % odsouzených bylo donuceno k sexuálním praktikám a jeden z deseti byl znásilněný.“ (Farrington, 2009, s. 99) Pocity těch, kteří byli přinuceni provádět sex s osobami stejného pohlaví, jsou takové, že „se cítí hlubo-

ce zahanbení a nemohou o tom mluvit. Často se domnívají, že je to jejich chyba, a proto se uchylují k užívání psychotropních látek a k alkoholu ve snaze otupit bolest. Taky mohou přehrát vlastní roli sexuální oběti na jiné nebo se uchýlit k praktikám anonymního sexu. Anebo prostě skončí s vlastní sexualitou." (Farrington, 2009. s. 101-102) Někteří vězni svolí raději k sexu, protože nedisponují dostatečnou silou, aby se mohli bránit, či bohužel nemají důvěru ve vězeňský personál, aby se svěřili.

Znásilnění či vynucování určitých sexuálních praktik je v nekriminální praxi dost tabuizované, natož pak ve vězeňských zařízeních. Málokterý muž se s něčím podobným zaměstnanci svěří. Zaměstnanci se o znásilnění či jiné formě sexuálního zneužívání dozvědí často až od ostatních odsouzených, v rámci jiného kázeňského přestupku či trestného činu, který je jen následkem takového jednání (rvačka, napadení, sebepoškozování, pokus o sebevraždu, vydírání, ...).

Pokud budeme hovořit o dobrovolném homosexuálním kontaktu, uvádí se, že „podle různých výzkumů a odborných prací se k homosexuálnímu chování přiznalo 35 – 38 % trestanců. Čísla se výrazně liší dle typů věznic, délky trestů apod. Většina homosexuálních aktivit probíhá bez přítomnosti vzájemné citové vazby. Nejčastějšími způsoby uspokojování jsou autoerotika, manuální stimulace genitálií, orální stimulace genitálií, felace a anální koitus." (Černíková, 2008, s. 134-135) Vzhledem k uvedeným skutečnostem je třeba zásadně odlišovat vynucované či násilné projevy homosexuální aktivity od dobrovolných (vzájemně oboustranných).

Vězeňská služba České republiky se snaží minimalizovat a zabránit řadě uvedených negativních jevů, ať už prostředky technickými nebo různými legislativními opatřeními a doporučeními. S ohledem na vysoký výskyt osob deviantně jednajících (páchajících trestnou činnost) se jedná o velmi obtížný úkol.

Použitá literatura:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

FARRINGTON, Karen. *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. Studia VŠERS; 12. ISBN 80-86708-30-6.

MAREŠOVÁ, Alena et al. *Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 126 s. Studie. ISBN 80-7338-018-8.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. Vliv rodiny na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. In: SOCIALIA 2012. *Rodina a sociálně patologické jevy*. Sborník abstraktů s plnými texty příspěvků na CD-ROMu z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. září 2012 [CD]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 77–87. ISBN 978-80-7435-232-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.